

ODABRANA DELA MO JENA

Priče o crvenom sirku
Smrt na sandalovom kocu
Umoran od života i smrti
Žabe
Promena

Mo Jen

**PRIČE O
CRVENOM
SIRKU**

Prevela s kineskog
Mirjana Pavlović

■ Laguna ■

Naslov originala

莫言
红高粱家族

Copyright © 1987, Mo Jen. All Rights Reserved

Translation Copyright © za srpsko izdanje 2014, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**PRIČE O
CRVENOM
SIRKU**

SADRŽAJ

<i>Uvodna reč</i>	9
Prvi deo: CRVENI SIRAK	11
Drugi deo: SIRKOVAČA	119
Treći deo: PSEĆE STAZE I BOGAZE	231
Četvrti deo: SAHRANA U POLJU SIRKA	331
Peti deo: ČUDNOVATA SMRT	441
Mirjana Pavlović: <i>Sjaj i beda kineskog naroda</i>	519

UVODNA REČ

Želeo bih da ovom pričom s najvećim poštovanjem prizovem duše junaka i sužanja koji lutaju nepreglednim poljima porudelog sirka u našem zavičaju. Kao vaš nedostojni potomak, spreman sam da iščupam svoje srce, potopim ga u sojin sos, raskomadam, podelim u tri činije i prinesem ga kao žrtvu na polju sirka. Pa, izvolite, poslužite se! Poslužite se!

Prvi deo
CRVENI SIRAK

1

Godine 1939, devetog dana osmog meseca po lunarnom kalendaru, mome ocu, potomku hajduka, bilo je malo više od četrnaest godina. S četom legendarnog junaka Ju Džanaoa, čije će se ime kasnije proneti svuda pod kapom nebeskom, krenuo je ka putu Đijao–Ping da postavi zasedu japanskom konvoju. Ogrnuta gunjem, baka ih je otpratila do ivice sela. Komandant Ju je zapovedio: „Stoj.“ I baka je stala. Ocu je rekla: „Douguane, da slušaš svog poočima.“ Otac glasa nije pustio od sebe. Dok je posmatrao bakin krupni stas i osećao topli miris koji se širio iz njene jakne, iznenada mu bi hladno. On zadrhta, a stomak mu zakrča. Komandant Ju ga potapša po glavi i reče: „Ajmo, sinko.“

Pošto je na nebu i na zemlji vladao haos, nad okolinom se nadvila senka, a bat brojnih vojničkih koraka bio je već daleko. Kako se ispred oca dizala koprena od plavičaste magle, koja mu je zaklanjala vidik, četu je mogao samo da čuje, ali ne i da je vidi. Čvrsto je stezao kraj kaputa komandanta Jua dok je išao za njim brzim korakom. Baka se, kao neka obala,

gubila u daljini. Što se više bližila, magla je, poput morske vode, bivala sve valovitija. Držeći se komandanta Jua, činilo se kao da se otac priljubio uz jednu stranu čamca.

I tako je otac pohitao ka svojoj nadgrobnoj ploči od granita, bez uklesanih slova, koja će se uzdizati na svetlocrvenom polju sirka u zavičaju. Na njegovoj humci već šumori uvela trava. Jednom prilikom, neki gologuzi dečak odvukao je tamo snežnobelu kozu i dok je ona, ne žureći se nikud, pasla, stao je na ploču, besno se ispišao, a onda se na sav glas raspevao: „Sirak se crveni, sirak se crveni, Japanac vileni, Japanac vileni, sprem'te se, zemljaci, za boj, s puškom, topom, svi u stroj...“

Iako neki kažu da sam taj kozar bio ja, ne znam da li je to tačno. Prema Severoistočnom Gaomiju gajio sam neizmernu ljubav, ali i ogromnu mržnju. Kad sam odrastao, vredno sam učio marksizam. Tad sam se konačno i prosvetlio: Severoistočni Gaomi nesumnjivo je najlepše i najružnije, najneobičnije i najprizemnije, najčistije i najodvratnije mesto na kugli zemaljskoj, otkuda dolaze najveći junaci i najveće bitange, gde se pije i voli do besvesti. Svet koji je, s mojim ocem, živeo na tom komadu zemlje, obožavao je da jede sirak, pa su ga svake godine sadili u ogromnim količinama. Kasno u jesen, osmog meseca lunarnog kalendara, nepregledna polja sirka bi se zacrvenela i pretvorila u ogroman krvav okean. Sirak je visok, gust i veličanstven; sirak je setan i divan; sirak je brižan i strastven. Jesenji vetrovi su turobni i hladni, sunce sija punim sjajem, azurnoplavim nebom plutaju loptasti beli oblaci bacajući okrugle ljubičaste senke po polju sirka. Desetinama godina, koje se čine kao jedan jedini dan, redovi tamnocrvenih ljudskih prilika krstarili su između stabljika istkavši pravi ćilim. Ubijali su, pljačkali i krajnje odano služili domovini, odigravši čitave činove herojskog i

---

dirljivog baleta zbog kojeg smo mi, nedostojni potomci koji sad živimo ovde, samo njihova bleđa slika. Bez obzira na sav ovaj napredak koji smo postigli, ja stvarno osećam da smo se kao vrsta unazadili.

Kad je izašla iz sela, četa je produžila uskim prašnjavim drumom, a bat njihovih koraka mešao se sa šuštanjem polmljenih vlati trave. Magla je bila neobično gusta i živa, iznova poprimajući novi oblik. Bezbrojne sićušne kapljice na licu mog oca slivale su se u veće, a pramenovi kose lepili su mu se za čelo. Sa žitnih polja s obe strane puta širio se blagi dah nane i opor ali slatkast miris zrelog sirka, dakle, mirisi koji su mom ocu bili dobro poznati, pa mu tu ništa čudno nije bilo. Ipak, dok su napredovali kroz maglu, u mirisu nane i sirka osetio je neki nov, grozno-sladunjav, nit žut nit crven zadah, koji je prizvao daleka sećanja, skrivena duboko u njegovoj duši.

Sedam dana kasnije, petnaestog dana osmog meseca, na Praznik sredine jeseni. Sjajan mesečev kotur lagano se penjao po nebu iznad dostojanstvenih, tihih polja sirka, čije se klasje kupalo u mesečini, svetlucajući poput žive. Pod izreckanim mesečevim senama otac je namirisao onaj isti, grozno-sladunjavi zadah, nebrojeno puta jači od bilo kog smrada koji bi danas mogao da se oseti. U tom trenutku komandant Ju ga je, držeći ga za ruku, vodio kroz polje sirka po kom su na sve strane, nabacani jedan preko drugog, ležali leševi više od trista seljana iz njihovog sela. Njihova sveža krv okupala je stabljike sirka i natopila zemlju crnicu pretvorivši je u žitko blato koje im je usporavalo kretanje. Onaj grozno-sladunjavi smrad ih je gušio. Jedan čopor pasa, koji je došao tu da jede ljudsko meso, sedeo je u polju i svetlucavim očima netremice posmatrao oca i komandanta Jua. Komandant je izvukao pištolj, opalio, i par psećih očiju se ugasio. Opet je opalio,

i još jedan par očiju je nestao. Psi na to zaurlaše i razbežашe se, a onda posedaše podalje i zalajaše od besa, pohlepno vrebajući leševe. Sladunjavi zadah postade jači. Komandant Ju se prodrao na sav glas: „Pseta japanska! Japanski kučkini sinovi!“ Kad je na čopor ispalio sve metke, psi su se razbežali bez traga i glasa. „Ajmo, sine“, rekao je mom ocu. Njih dvojica, jedan star a drugi mlad, zađoše duboko u polje sirka, u susret mesečini. Onaj grozno-sladunjavi miris koji se širio poljem natopio je dušu mog oca i nastaviće da ga prati u još strašnijim i još svirepim danima i godinama koji će uslediti.

Stabljike i lišće sirka silovito su zašuštali u magli. Reka Mastiljava tekla je sporo kroz nisku ravnici hučeći u magli, čas bučno čas potmulo, čas daleko čas blizu. Kad su stigli četu, otac je i spređa i od pozadi čuo bat koraka i hrapavo disanje. Nečiji kundak udario je u drugi. Neko je nogom smrskao nešto što je ličilo na ljudsku lobanju. Čovek ispred oca glasno se zakašljao. Njegov kašalj zvučao je poznato i otac se namah setio dva velika uveta koja se lako zacrvene od uzbuđenja. Prvo što je na Vang Venjijevoj glavi padalo u oči bile su njegove velike prozirne uši prekrivene tankim kapilarima. Bio je sitne građe, a velika glava mu je bila usađena u ramena. Otac se dobrotno začkiljio sve dok pogledom nije probio gustu maglu i ugledao Vang Venjijevu glavurdu koja se trzala svaki put kad bi se zakašljao. Setio se kako mu je jadno izgledala dok se drmusala kad je popio batine na poligonu za obuku. Bilo je to tek što se bio pridružio četi komandanta Jua. Ađutant Žen im je svima viknuo: „Nadesno krug!“ Vang Venji je sav srećan lupnuo nogom, ali bog te pita na koju stranu se okrenuo. Ađutant Žen ga je ošinuo bičem po turu, na šta je ovaj razjapio usta i vrisnuo: „Majčice moja!“ Po izrazu lica

nije se moglo odrediti da li plače ili se smeje. Neka deca, koja su se izležavala na jednom zidiću i posmatrala ceo prizor, grohotom su se nasmejala.

Noga komandanta Jua poletela je uvis i spustila se na Vang Venjijev tur.

„Ko ti je dozvolio da kašlješ?“

„Komandante...“ Vang Venji se uzdržavao da ne kašlje. „Golica me nešto u guši...“

„Neka te i golica, nema kašljanja! Otkriješ li naš položaj, ima glavu da ti odvrnem!“

„Razumem, komandante.“ Dok je odgovarao, Vang Venji-ja spopade još jedan napad kašlja.

Otac je primetio da je komandant Ju krupnim korakom krenuo napred i jednom rukom ščepao Vang Venjija za potiljak. Ovaj je zapištao, ali više nije kašljao.

Otac je osetio kako komandant Ju pušta Vangov potiljak, a osetio je i dve ljubičaste masnice koje su, poput dva zrna zrelog grožđa, izbile na njegovom vratu. Iako je iz Vang Venjijevih prestrašenih i nemirnih tamnoplavih očiju zaiskrila zahvalnost, nije mu bilo pravo.

Vrlo brzo četa je ušla u polje sirka. Otac je instinktivno osetio da se kreću ka jugoistoku. Deo prašnjavog puta kojim su maločas prošli bio je jedini koji je od sela vodio pravo ka Mastiljavi. Tokom dana taj uzani put se jedva nazi-
rao. Prvobitno je bio napravljen od zemlje crnice, mrke kao ugalj, ali kako se po njoj dugo gazilo, crna boja uvukla se u donje slojeve. Put je bio prekriven brojnim tragovima kraljih i ovčjih papaka u obliku latica, poluokruglih kopita mazgi, konja i magaraca, magarećih govanaca, koja su ličila na usahle jabuke, kraljeg izmeta u obliku crvljivih palačnaka i ovčjih brabonjaka nalik opalom crnom zrnelju. Otac je toliko često prolazio tim putem da bi mu i kasnije, dok

se godinama zlopatio u japanskom ugljenokopu, često ble-snuo pred očima. On nije znao koliko puta je moja baka na tom drumu igrala glavnu ulogu u raskalašnim tragikomedijama, ali ja sam znao. Niti je ikada saznao kako je njeno glatko telo, belo poput žada, ležalo na toj crnici u senci sir-kovih stabljika, a ja sam i to znao.

Čim su zašli u polje, magla je, gušća i tromija, delovala još učmalije. Kad god bi ljudi ili oprema koju su nosili udara- rila o neku stabljiku, ona bi zakrckala žalostivo negodujuć, a krupne kapljice vode tugaljivo bi popadale na zemlju. Voda je bila ledena, čista, ukusna i osvežavajuća. Otac je podigao pogled, i jedna krupna kapljica upade mu pravo u usta. Kroz sporu gutu magle video je otežale vrhove sirka kako se njišu. Gipko i čvrsto lišće, okvašeno rosom, usecalo mu se u odeću i obraze. Iznad glave je osetio povetarac nastao usled njihan- ja stabljika sirka, dok je Mastiljava žuborila sve glasnije.

Otac se toliko često kupao u Mastiljavi da se činilo da mu je plivanje bilo u krvi. Baka je pričala da se više oduševlja- vao kada vidi vodu nego rođenu majku. Već kad je imao pet godina, ronio je kao patkica, s roze dupencetom okrenutim nagore i s nogama podignutim uvis. Znao je da je blato na dnu Mastiljave sjajno i crno kao ugalj, a meko kao loj. Na mokroj obali reke rasla je bledozelena trska i bokvica mrko- zelene boje, dok je po zemlji vijugala puzavica nad koju se nadvijala zova. Glib u pličaku bio je sav išaran sićušnim tra- govima račića. Dunuo je jesenji vetar, vreme je zahladnelo, a jata divljih gusaka letela su put juga, čas u pravoj liniji, čas u obliku slova V. Sirak se crveneo i horde rakova veličine konj- ske potkovice nagrnule su, pod okriljem noći, u busenje trave na obali reke, u potrazi za hranom. Rakovi vole da jedu svež kravlji izmet i trule ostatke mrtvih životinja.

Zvuk reke podsetio je oca na jednu davnu jesenju noć kada ga je stari radnik u našoj porodici, čika Arhat Liu, koji je ime dobio po budističkim svetim ljudima, odveo da lovi rakove. Kroz noćnu tminu boje bledoljubičastog grožđa zlatasti vetar pratio je reku. Na beskrajnom safirnoplavom nebu zelenkaste zvezde bile su neobično sjajne. Sedam zvezda Velikog medveda, koji odlučuje o smrtnom času, korpa Strelca, koji brine o životu, Oktant – stakleni bunar kome nedostaje jedna cigla, nespokojni Čobanin (Altair) koji se sprema da se obesi, tužna Tkalja (Vega) koja samo što se u reku nije bacila... sve te zvezde visile su im nad glavama. Čika Arhat je više desetleća brinuo o svim poslovima u našoj pecari i otac ga je u stopu pratio, kao što bi pratio sopstvenog dedu.

Sav unezveren zbog guste magle, otac je zapalio fenjer na čijim se rupicama u metalnom delu videla čađ. Svetlost je bila toliko slabašna da je mogla da osvetli samo nekih pet-šest metara u mraku. Voda koja je potekla u osvetljeni krug bila je božanstveno žuta, poput prezrele kajsije. No, bila je božanstvena samo na tren, a onda je otekla. U mraku, u reci se ogledalo zvezdano nebo. Otac i čika Arhat, s kabanicama preko ramena, seli su pored fenjera i počeli da slušaju potmule, izrazito potmule jecaje reke. Iz pravca nepreglednih polja sirka na obalama povremeno bi čuli lisicu kako uzbuđeno doziva svog para. Privučeni svetlošću, rakovi su počeli da se grupišu oko nje. Otac i čika Arhat sedeli su tiho i zaneseno osluškivali šaputave tajne pod kapom nebeskom, dok se smrad rečnog mulja širio vazduhom. Horde rakova nagnule su sa svih strana i obrazovale jedan uskomešani, nemirni prsten. Otac je sav ustreptao poskočio želeći da ustane, ali ga je čika Arhat uhvatio za ramena. „Ne juri!“ reče čika. „Ko hita, ostaće bez ručka.“ Otac je nekako uspeo da savlada uzbuđenje i nije se više pomerao. Kad su dobauljali do

osvetljenog mesta, rakovi su se zaustavili i postrojili jedan iza drugog tako da su prekrili celu zemlju. Čitavo more zelenkastih oklopa je svetlucalo, a bezbroj parova okruglih očiju iskolaćilo se na antenicama. Iz usta skrivenih ispod iskošenih lica izbijali su mlazevi raznobojne pene. Šarena sluz koju su rakovi pljuvali delovala je izazivački, pa su se duga vlakna na očevoj kabanici nakostrešila. „Sad!“, viknu čika Arhat. Otac na to skoči ko zapeta puška i jurnu s čika Arhatom. Njih dvojica dograbiše svaki svoj kraj guste mreže, koju su ranije postavili na zemlju, i podigoše gomilu rakova. Ispod njih je na obali ostala samo čistina. Vezali su krajeve mreže i bacili je na stranu, a onda su jednako brzo i vešto podigli i druge mreže. Zavežljaji su bili teški, kao da je u njima bilo na stotine, možda i hiljade rakova.

Ušavši za četom u polje sirka, otac je počeo da hoda postrance, kao rakovi, pa nije gazio između stabljika, već ih je udario, i to toliko jako da su se one lomile i savijale na sve strane. Kako se sve vreme čvrsto držao za kraj kaputa komandanta Jua, malo je sam hodao, a malo ga je komandant vukao. Uto mu se pridremalo. Vrat mu se ukočio, oči postale bezizražajne i snene. Na umu mu je bila samo jedna misao: dokle god bude s čika Arhatom išao na Mastiljavu, praznih ruku vratiti se neće. Otac je jeo rakove do besvesti, a bogme i baka. Kad su već počeli na nos da im izlaze, bilo im je žao da bace ostatak, pa ih je čika Arhat raskomadao oštrim nožem, samleo u mlincu za soju, dodao so, stavio u tegle i napravio paštetu koju su jeli preko cele godine. Ono što nisu stigli da pojedju, ubuđalo se, pa su time nađubрили makove.

Izgleda da je baka imala običaj da puši opijum, mada nije bila zavisnik. Zato joj je ten uvek bio svež i boje cveta kajsije.

Makovi koji su đubreni rakovima rasli su krupni i čvrsti, a njihovi crveni cvetovi, išarani roze i belim, svojim mirisom dražili su nosnice. Neobično plodna zemlja crnica u mom kraju davala je dobre prinose, pa su ljudi bili dobri, ponosni i jake volje. Mastiljava je vrvela od belih jegulja, debelih kao kobasica i šiljatog repa. Svaku udicu koju su ugledale, budalasto bi progutale.

Otac se setio kako je čika Arhat, još prethodne godine, poginuo na putu Đijao–Ping. Telo mu je raskomadano i razbacano na sve strane. Pošto mu je koža na trupu bila zguljena, meso je poskakivalo i drhturilo, kao da je velika odrana žaba. Od slike njegovog mrtvog tela oca je niz kičmu podišla jeza. Onda se ponovo setio jedne večeri od pre nekih sedam-osam godina, kad se baka napila. S rukama oko čika Arhatovih ramena, stajala je naslonjena na gomilu sirkovog lišća u dvorištu naše pecare i cvrkutavim glasom molila: „Strikane... ostani. Ako neš zarad monaha, a ti ono radi Bude. Ako neš zbog ribe, učini to radi vode. Ako neš zbog mene, a ti ostani zbog Douguana. Ako 'tedneš... daću ti... Ko otac mi dođeš...“ Otac pamti da je čika Arhat odgurnuo baku i zanoseći se ušao u štalu da pomeša stočnu hranu za naše dve velike mazge, zbog kojih smo, kad smo otvorili pecaru za pečenje sirkovače, bili najbogatija porodica u selu. Čika Arhat na kraju ipak nije otišao. Ostao je da vodi poslove u našoj porodici sve dok Japanci nisu konfiskovali one naše dve mazge i odveli ih da rade na putu Đijao–Ping.

Sada se iz sela koje su otac i ostali ostavili za sobom čulo otegnuto njakanje mazgi. Otac je živnuo i širom otvorio oči, no mogao je da vidi samo neprobojnu ali gotovo prozirnu

maglu. Visoke i prave stabljike sirka obrazovale su guste nizove ograda, skrivene iza pare. Jedna ograda nicala je iza druge, čini se bez kraja. Otac pojma nije imao koliko vremena je prošlo otkako su ušli u polje sirka, jer su njegove misli dugo bile zaokupljene onom plodnom, hućecom rekom i sećanjima. Pitao se zašto su toliko žurili da se probiju kroz taj prelepi okean sirka. Izgubio je orijentaciju. Pre nekoliko godina jednom mu se već desilo da zaluta u polju sirka, ali je na kraju ipak uspeo da pronađe put tako što je pratio zvuk reke. I sada ju je pomno osluškivao i vrlo brzo shvatio da se četa kretala ka jugoistoku, u njenom pravcu. Odrdivši smer kretanja, ocu je postalo jasno da se spremaju da postave zasedu i udare na Japance, da će ih ubijati, kao što se psi ubijaju. Znao je da će četa, krećući se na jugoistok, vrlo brzo stići do puta Đijao–Ping, koji seče nisku ravnicu deleći je na južni i severni deo i povezujući okruge Đijao i Pingdu. Taj put izgradili su Japanci s kineskim izdajničkim psetima koji su, pod pretnjom biča i bajoneta, gonili lokalno stanovništvo na rad.

Stabljike sirka su se uskomešale, uznemirene prolaskom iznurenih boraca čije su glave i vratovi bili mokri od nakupljene rose. Vang Venji nije prestajao da kašlje uprkos tome što ga je komandant Ju više puta opsovao zbog toga. Otac je osećao da će ubrzo stići do puta. Njegovi žučkasti obrisi njihali su mu se pred očima. Na onoj zavesi od guste magle neprimetno se pojavile šupljine, kroz koje su se klasovi sirka, okupani rosom, jedan za drugim tužno zagledali u oca, a on im je predano uzvrćao poglede. Nenadano mu je sinulo da su sve to žive duše. S korenjem duboko zarivenim u zemlji crnici, hrane se energijom sunca i meseca, te tako, vlažni od kiše i rose, razumeju čitavu vasseljenu. Sudeći po boji sirka,

otac je zaključio da je horizont koji su zaklanjale stabljike poprimio neku jadnu, bledunjavu crvenu boju.

A onda se desilo nešto neočekivano. Otac je kraj uha prvo čuo oštar fijuk, potom i nekakav prasak.

Komandant Ju zaurla: „Ko je pucao? Koji govнар je to pućo?“

Otac je čuo kako je metak probio gustu maglu, proleteo kroz stabljike i lišće sirka, pokosivši jedan od vrhova. U tom trenutku svi prestadoše da dišu. Metak je fijukao sve dok nije pao, ko zna gde. Slatkasti miris baruta raspršio se u magli. Vang Venji zavrišta: „Komandante... ostah ja bez glave... komandante... ostah bez glave...“

Komandant Ju pretrnu naćas, a onda šutnu Vang Venji-ja: „Pićko glupa! Kako možeš da prićaš ako si bez glave!“

Komandant Ju ostavi oca i ode na ćelo ćete. Vang Venji je i dalje jaukao. Dok se probijao napred, otac ulovi ćudan izraz na njegovom licu. Neka tamnoplava tećnost mu je tekla po obrazu. Otac ju je dotakao rukom – bila je lepljiva i vrela. Osetio je smrad mulja iz Mastiljave, samo daleko svećiji. Potisnuo je blagi miris nane i slatkastu oporost sirka, pobudivši u ocu sećanje koje je nadiralo i nizalo, poput bisera, glib Mastiljave, zemlju crnicu ispod sirka, prošlost koja će većno živeti i sadašnjost koja se nikada ne može zaustaviti. Ima dana kad miris ljudske krvi pokulja iz svega što se nalazi na ovom svetu.

„Striko“, reće otac, „striko, pa ti si ranjen.“

„Douguane, ti li si? Vidi, deder, je l' strikanu glava još na ramenima.“

„Tu je, striko. Taman gde treba da bude. Jedino što ti iz uveta curi krv.“

Vang Venji dotaće uvo, vrisnu kad oseti punu šaku krvi i u trenu se sledi: „Komandante, ja sam ranjen! Ranjen sam, ranjen.“

Komandant Ju se vrati do njega, kleknu i stisnu ga za vrat, prosiktavši: „Ne deri se ili ću šiju da ti zavrnem!“

Vang Venji se više nije usuđivao ni da pisne.

„Gde si ranjen?“, upita komandant Ju.

„U uvo...“, plačno će Vang Venji.

Komandant Ju izvuče iz opasača parče bele tkanine, pocepa je na dva dela i pruži Vang Venjiju: „Stavi ovo na ranu i da nisi više pisnuo. Kreni s kolonom, a kad stignemo do puta, previćeš je.“

Komandant Ju pozva oca: „Douguane.“ Otac mu se odaya, a ovaj ga povede za ruku. Vang Venji ih je pratio cvileći.

Onaj pucanj od malopre nastao je kad se rmpalija Mutavi koji se, krčeći grabuljama put na čelu kolone, nehotice spotakao, pa je puška na njegovim leđima opalila. Mutavi je bio komandantov stari prijatelj, hajdučina iz močvare, s kojim je zajedno u poljima sirka jeo šakarice. Zbog povrede koju je zaradio još u majčinom trbuhu, šepao je na jednu nogu, mada ga to nije sprečavalo da hoda brzo. Otac ga se pomalo bojao.

Magluština se podigla negde u zoru, taman kad je četa komandanta Jua izbila na put Đijao–Ping. U mom zavičaju u avgustu ima dosta magle, možda zbog toga što je teren močvaran. Čim su stupili na put, otac neočekivano oseti kako postaje spretan i lagan, a korak mu gibak i poletan, te pusti kraj komandantovog kaputa. Vang Venji je, sav uplakan, pritiskao belom tkaninom krvavo uvo. Komandant Ju ga je previo trapavo, obavivši mu pola glave. Vang Venjiju lice se krivilo od bola.

„Koji si ti srećković“, reče komandant Ju.

„Sva krv mi je istekla, ne mogu dalje!“, na to će Vang Venji.

„Ne seri“, uzviknu komandant Ju. „Ne mož', vala, biti gore od uboda komarca. Zar si zaboravio svoja tri sina?!“

Vang Venji se pokunji i promrmlja: „Nisam zaboravio, nisam.“

Kundak duge sačmarice koju je nosio preko ramena bio je krvavocrven. Pljosnata metalna kutija za barut nakrivo mu je visila preko zadnjice.

Preostala magla povukla se u polje. Na putu prekrivenom sagom od šljunka nije bilo ni tragova stoke niti otisaka ljudskih stopala. Zbog zidova gustih stabljika sirka, na pustom drumu i u vazduhu osećalo se nešto zloslutno. Otac je znao da u četi komandanta Jua nije bilo više od četrdesetak ljudi – sve s gluvima, mutavcima i bogaljima – ali dok su boravili u selu, takvu su pometnju pravili da bi čovek pomislio da se tu sabrao čitav garnizon. Na putu pak njih trideset i kusur stisnulo se jedan do drugog nalik zmiji koja se ukočila od hladnoće. U njihov šareniš od oružja spadali su top, sačmarice, dotrajale puške hanjanke i dugačka fitiljuša iz koje su ispaljivana prava mala đulad, a koju su nosila braća Fang Šesti i Fang Sedmi. Mutavi je preko ramena uprtio četvrtaste grabulje s čitavih dvadeset šest zubaca, koje su se koristile za ravnanje zemlje. Druga trojica nosila su još po jedne. Otac tada nije znao kako izgleda zaseda, a još manje mu je bilo jasno zašto su za zasedu potrebne četvore grabulje.

2

Da bih sastavio istoriju porodice i proslavio njeno ime, vratio sam se u Severoistočni Gaomi gde sam sproveo opsežno istraživanje, posvetivši posebnu pažnju upravo čuvenoj bici na obali Mastiljave, u kojoj je poginuo general japanskih prokletinja, a u kojoj je učestvovao i moj otac. Jedna devedesetdvođodišnja starica iz mog sela izrecitovala mi je pesmu živahnog ritma, koja je išla ovako: *U rodnome Gaomiju, ljudi ima na 'iljade, na obali Mastiljave, vojnik do vojnika stade. Ispred vojske hrabro stoji, vojskovođa Ju sad lično, ma'nu rukom a top grmnu, i za njim svi drugi dično. Dušmanima iz Japana, srce tad u pete pade, pa bež' tamo, bež' ovamo, rasuše se duž livade. Veštom rukom Fenglijen Dai, od grabulja obruč pravi, zbog tog plana lepe snaše, Japanac odma' stade.** Smežurana starica bila je ćelava poput zemljanog ćupa, a nabrekle žile na njenim ispucalim rukama ličile su na rebarca kakve dinje. Uspela je da preživi pokolj koji se desio avgusta 1939.

---

* Prepevala Ana Jovanović.

godine, na Praznik sredine jeseni, samo zato što u to vreme, zbog čireva na nogama, nije mogla da se kreće, pa ju je muž sakrio u podrum gde se čuvao slatki krompir. To ju je nebo pogledalo. Dai Fenglijen, koju pominje, bila je moja baka. Dok sam slušao pesmu, nisam mogao da sakrijem koliko sam uzbuđen. To je značilo da je strategiju da se konvoj japanskih dušmana zaustavi pomoću grabulja osmislila moja baka, što će reći jedna pripadnica slabijeg pola. I ona je pionirka otpora Japancima i narodna heroína.

Kako je pomenula moju baku, stara gospođa se raspričala. Govorila je nepovezano i bez nekog posebnog reda, kao kad se lišće valja po zemlji u pravcu kojim vetar dune. Rekla je da je moja baka imala najmanja stopala u celom selu i da je naša rakija baš znala da uhvati. O putu Đijao–Ping pripovedala je povezanije: „Kad su doterali put do nas... sirak je bio kol'ko do pojasa... one prokletinje pokupiše svakog ko je mog'o da radi... Kad za ološ rmpačiš, tu ti se uvek zabušava i sabotira... I vaše dve velike crne mazge odvukljaše kojekude... Prokletinje ti na Mastiljavi digoše kameni most... Arhat, onaj vaš stari poslovođa... nije baš im'o najčistija posla s tvojom bakom, tako se bar pričalo... Eeeeeeh, kad je bila mlada, tvoja baka je baš znala da šarabara... Deda ti je bio sposobno momče, već s petn'eš' je ubio čoveka, i tako ti od kopileta posta delija, a tek jedan na deset valjade... Kad je Arhat ašovom udario mazgu po nogama... japanske gnjide su ga u'vatile i živog ga odrale... A oni kad te do'vate, poseru ti se u lonce i ispišaju u sudove. Te godine sam otišla po vodu, a šta sam našla u kofi? Ljudsku glavu! I to sve s perčinom!...“

U istoriji naše porodice čika Arhat je vrlo važna ličnost. Danas, međutim, više nije moguće utvrditi da li je imao nešto s mojom bakom. Istini za volju, u dubini duše ne bih ni voleo da je to tačno.

Iako mi je jasan način na koji je ćupoglava starica rezonovala, zbog njenih reči bilo mi je neprijatno. Razmišljao sam: pošto se čika Arhat prema mom ocu ponašao kao prema rođenom unuku, onda on meni dođe kao pradede. A ako je kojim slučajem taj pradede imao ljubavnu vezu s mojom bakom, to bi onda bio incest, zar ne? Istini za volju, sve su to kojekakva lupetanja jer moja baka nije ni bila čika Arhatova snaja, već njegova gazdarica. S mojom porodicom bio je u poslovnoj vezi, a ne u krvnoj. On je bio odani stari sluga koji krase istoriju moje porodice i nesumnjivo nam je osvetlao obraz. A to da li ga je moja baka volela i da li se on ikada peo na njen kang,* nema ama baš nikakve veze s moralom. Pa šta i da ga je volela? Duboko sam uveren da je ona smela da uradi sve što bi poželela. Jer, ne samo što je bila heroina pokreta otpora, ona je bila i pionirka borbe za slobodu pojedinca i uzor ženske nezavisnosti.

Listajući sreske arhive naišao sam na sledeći zapis: dvadeset sedme godine od osnivanja Republike, dakle 1938, radnici koje su Japanci pokupili u srezovima Gaomi, Pingdu i Đijao, gradeći put Đijao–Ping, nakupili su četiri stotine hiljada radnih sati. Nije poznato koliko je žita propalo, ali tegleća marva u selima s obe strane puta oduzeta je do poslednje životinje. Seljak Arhat Liu se noću prikrao i ašovom izranjavio kopita i noge silnih mazgi i konja, ali je uhvaćen. Narednog dana, japanski vojnici su ga naočigled svih vezali za konjovez, živog odrali i raskomadali. Na Liuovom licu nije bilo ni trunke straha, samo je psovao sve dok nije izdahnuo.

---

* Kang je tradicionalni kineski krevet, sazidan najčešće od cigala, koji se zimi zagreva. Tokom noći koristi se za spavanje, a danju za sedenje ili pak obedovanje. Zauzima trećinu do polovinu sobe. (*Prim. prev.*)

3

I stvarno je tako bilo. Kada je put Đijao–Ping koji su gradili stigao do nas, sirak u poljima bio je visok samo do pojasa. Na ravnici dugoj nekih sedamdeset lija* i širokoj šezdeset, osim gomile malenih sela, dve reke koje su tuda prolazile i krivudavih seoskih puteljaka, svuda su se pružala polja sirka koja su se talasala poput zelenih valova. Iz našeg sela imali smo dobar pogled na ogromnu belu stenu u obliku konja na planini Beli konj severno od ravnice. Kad bi podigli glave, seljaci koji su obrađivali polja sirka videli bi belog konja, a kad bi ih spustili, zemlju crnicu koja je upijala njihov znoj i punila im srca! Čim se proneo glas da Japanci hoće da grade put kroz ravnicu, stanovnici sela su se uznemirili, pa su zabrinuto čekali da im se beda sruči na glavu.

Kad Japanci kažu da dolaze, oni i dođu.

Kad su japanski dušmani s kineskom kolaboracionističkom vojskom stigli u naše selo da regrutuju seljake za

---

* Kineska jedinica za dužinu, otprilike pola kilometra. (*Prim. prev.*)

prisilni rad i konfiskuju njihove mazge i konje, moj otac je još spavao. Iz sna ga je trgnula gungula koju je čuo da dolazi iz pravca pecare. Vukući ga za ruku i nabadajući svojim malenim stopalima, nalik vrhovima bambusovih izdanaka, baka je pošla u dvorište pecare. U to vreme, u njemu se nalazilo desetak ogromnih buradi s rakijom najboljeg kvaliteta, čiji se miris širio po celom selu. Dva Japanca u drap uniformama i s bajonetima stajali su u dvorištu, dok su se dvojica Kineza u crnom, s puškama preko ramena, nameraličila na naše dve velike crne mazge vezane za drvo katalpe. Čika Arhat je sve vreme pokušavao da priđe onižem vojniku kolaboracionističke vojske koji je odvezivao uzde, ali ga je drugi, jedna grdosija od čoveka, svaki put pomoću puščane cevi vraćao nazad. Pošto je čika Arhat na početku leta nosio samo tanku košulju, njegova razdrljena prsa već su bila išarana gomilom okruglih modrica.

„Braćo“, rekao je čika Arhat, „sve se možemo dogovoriti, sve se možemo dogovoriti.“

„Mrcino matora“, viknu grdosija, „marš tamo.“

„To su gazdine životinje“, na to će čika Arhat, „ne možete da ih vodite.“

„Još jednom pisni i ima da te ucmekam, govno jedno!“, zarezha vojnik.

Japanски vojnici su, ukočeni kao glineni kipovi, držali puške na gotovs.

Čim smo baka i ja ušli u dvorište, čika Arhat nam je saopštio: „’Oće mazge da nam odvedu.“

Baka se na to obratila vojnicima: „Gospodine, mi smo valjani ljudi.“

Začkiljivši se u nju, Japanac joj se naceri.

Onaj niski kineski vojnik je odvezao mazge i pokušao da ih povede, ali su one tvrdoglavo podigle glave i nisu htele

da se pomere ni za pedalj. Grdosija priđe i puškom ćušnu mazgu u zadnjicu, a ona se besno ritnu, svetlucavim potkovicama šutnuvši blato, i popraska ga po licu.

Grdosija povuče zatvarač na pušci i uperivši je u čika Arhata povika: „Kopile matoro, dolazi 'vamo i vodi ove mazge na gradilište!“

Čika Arhat nemo kleče na zemlju.

Jedan japanski vojnik mu priđe i stade da mu se puškom unosi u lice, sve derući se: „Đuđuru, buđuru!“ Dok je pratio kako mu pred očima bleska sjajni bajonet, čika Arhat celim turom sede na zemlju. Ona japanska gnjida isturi pušku napred i oštrim bajonetom zaseče majušnu rupicu na njegovoj sjajnoj ćeli.

Baka zadrhta celim bićem i reče: „Ajde, strikane, odvedi im mazge.“

Dok se drugi japanski dušman polako približavao baki, otac primeti koliko je to mlado i lepo momče. Imao je krupne, sjajne oči, crne kao ugalj, a kad se nasmejao, usne su mu se izvile i otkrile jedan žut zub. Baka se odgegala i stala iza čika Arhata, kome se iz one posekotine na glavi krv slivala niz lice. Oba japanska vojnika prišla su smejući se. Baka je dlanovima pritislala čika Arhatovu krvavu glavu, a onda njima prešla preko svog lica. Onako razbarušene kose i razjapivši usta, mahnito je poskočila. Ličila je na utvaru koja samo jednim malim delom podseća na čoveka. Japanski vojnici se ukipiše od zaprepašćenja. „Gospodine kapetane“, reče oniži kineski vojnik, „ova žena je izgleda šenula.“

Jedan od Japanaca nešto promrdža i ispali metak iznad bakine glave. Ona sede na zemlju i poče da zavija.

Grdosija ćušnu čika Arhata puškom i on prihvati uzde od malog kineskog vojnika. Mazge podigoše glave, pa, drhtavih

nogu, krenuše za čika Arhatom iz dvorišta. Na ulici je sve vrvelo od usplahirenih mazgi, konja, krava i ovaca.

Baka nije bila luda. Čim su japanski dušmani i kineski vojnici izašli iz dvorišta, skinula je drveni poklopac s jednog bureta i na mirnoj površini rakije od sirka, nalik ogledalu, ugledala svoje zastrašujuće, krvavo lice. Otac opazi da su suze na njenim obrazima pocrvenele. Baka je oprala lice rakijom, koja takođe postade crvena.

I mazge i čika Arhat zadržani su da rade na izgradnji puta koji je, u polju sirka, već počeo da poprima oblik. Deonica južno od Mastiljave bila je gotovo završena, pa su se na novoizgrađenom putu sad tiskali kamioni i kola natovareni kamenjem i peskom, čiji se istovar vršio na južnoj obali. Pošto je na reci postojao samo jedan drveni mostić, Japanci su hteli da tu naprave jedan veliki, od kamena.

Široki pojas sirka s obe strane puta bio je utaban, pa se činilo da je zemlja tu zastrta zelenim sagom. Na poljima severno od reke, gde je zemlja crnica nabacana s obe strane drumu, nekoliko desetina mazgi i konja vuklo je kamene valjkove ravnajući more sirka u dve ogromne čistine i uništavajući zavesu od zelenih stabljika nadomak gradilišta. Ljudi su vodili životinje tamo-amo po polju. Tanušane stabljike lomile su se i padale pod kopita, da bi potom bile utabane pomoću kamenih valjaka koji su od sokova biljaka poprimili tamnozelenu boju. Gradilištem se širio jak miris zelenih mladica žita.

Čika Arhata su poterali na južnu obalu reke da na suprotnoj strani vuče kamenje. Mazge je nerado predao nekom čudnom starcu krmeljivih očiju. Drveni mostić se njihao kao da će se svakog trenutka srušiti. Kad je prešao most, čika Arhat je stao na južnu obalu, a jedan Kinez, koji je ličio na nadzornika, lupnuo ga je po glavi modrom šibom od trske

i rekao: „Polazi, nosi kamenje na drugu stranu.“ Čika Arhat obrisa oči – krv koja mu je lila s glave potpuno mu je natopila obrve. Podigao je kamen srednje veličine i poneo ga na drugu obalu. Onaj čudni starac koji je prihvatio mazge još je bio tu, pa mu čika Arhat reče: „Štedi ih kol’ko god možeš. To su mazge od mog gazde.“ Starac ravnodušno spusti glavu i odvede životinje u grupu koja je radila na spajanju puta. O njihove sjajne crne sapi odbijali su se tanušni zraci sunca. Pošto mu se s glave još slivala krv, čika Arhat je kleknuo, zagrabio malo zemlje crnice i utrljao je na ranu. Potmuo, težak bol strujao mu je od vrha glave sve do nožnih prstiju. Imao je utisak da mu se lobanja raspolutila.

Po obodu gradilišta stajali su naoružani japanski dušmani i kineski kolaboracionistički vojnici. Nadzornik je, s šibom u ruci, obilazio mesto poput kakve utvare. Dok je čika Arhat prolazio gradilištem, radnici su, ugledavši njegovu glavu svu zamazanu od krvi i blata, od zaprepašćenja kolutali očima. On podiže jedan kamen i samo što je napravio nekoliko koraka, ču iza sebe neki oštar fijuk posle koga ga leđa žestoko zaboše. On baci kamen i ugleda onog nadzornika kako mu se ceri. „Gospodine, ako imate nešto da mi kažete, kaž’te. Što me udarate?“

Nadzornik se samo ćutke smeškao, pa podiže šibu i ponovo ga mlatnu po bubrezima. Čika Arhat je imao utisak da se od te šibe maltene raspolutio, i dva potoka vrelih suza krenuše mu iz očiju. Krv mu jurnu u glavu, a ona krasta od krvi i blata poče da damara, kao da će da se rasprsne.

„Gospodine“, viknu čika Arhat.

A gospodin ga na to još jednom ošinu.

„Gospodine, što me udari?“, upita čika Arhat.

Mašući šibom gospodin se zakikota: „Da bolje vidiš, kučkin sine.“

Čika Arhat se zagrcnu od jecaja, a oči zamagliše od suza. Podiže jedan veliki kamen s gomile i teturajući se pođe ka malom mostu. Glava mu je otekla, dok mu je pred očima sve bleštalo. Iako su mu se šiljate ivice kamena usecale u trbuh i rebra, bol nije osećao.

Nadzornik je, oslonivši se na šibu, stajao u mestu, dok je čika Arhat, sav isprepadan, prolazio ispred njega, noseći kamen. Ovaj ga odalami šibom po vratu, i on pade, sve zajedno s kamenom, na kolena. Kamen mu odra kožu na obe ruke i unakazi bradu. Čika Arhat se od tog udarca toliko prenerazio da je zbunjeno zaplakao, kao malo dete. U tom trenutku u lobanji mu je zasvetlucao jedan ljubičasti plameni jezičak.

On s naporom izvuče ruke ispod kamena i ustade, sav presamićen, nalik kakvom kočopernom, starom, žgoljavom mačoru.

Jedan sredovečni čovek, od nekih četrdeset godina, s osmehom razvučenim od uveta do uveta, priđe nadzorniku, iz džepa izvadi kutiju cigareta i prinese mu jednu do usta. Nadzornik je prihvati razdvojivši usne, i sačeka da mu je onaj čovek pripali, pa reče:

„Stari, džaba se ljutiš na ovog balvana.“

Nadzornik ćutke otpuhnu dim kroz nozdrve. Čika je zurio u njegove žućkaste prste kojima je nestrpljivo stezao šibu.

Sredovečni čovek tutnu onu kutiju cigareta u nadzornikov džep, a ovaj, kao da ništa nije primetio, frknu, potapša se po džepu, okrete se i ode.

„Jesi l' ti novi ovde, brate?“, upita čovek.

Čika Arhat reče da jeste.

„Nisi mu ništa dao da ga malo podmažeš?“

„Ovo je suludo, pseta nijedna! Suludo, na silu su me dovukli ovamo.“

„Tutni mu koju paru il' kutiju cigareta. Taj ti ne udara ni one što vredno rade, a ni zabušante, već samo slepe kod očiju.“

Sredovečni čovek se kočoperno pridruži grupi radnika.

Čika Arhat je celo prepodne mukotrpno, kao bez duše, teglio kamenje. Spržena od sunca, krasta na glavi ga je, onako skorela i napukla, jednako bolela. Ruke su mu bile krvave i u živim ranama, zbog povređene brade sve vreme je balavio, a onaj plameni jezičak u glavi ga je i dalje, što jače što slabije, pekao, i nikako da umine.

U podne, deonicom puta koji se tek gradio i po kome se jedva moglo voziti, truckajući stiže neki braon kamion. Čika Arhat je nejasno čuo prodoran zvižduk i video iscrpljene radnike kako mu, posrćući, prilaze. Seo je na zemlju, ne razmišljajući ni o čemu i ne pokazujući nikakvo zanimanje za kamion. Jedino mu je onaj plameni jezičak dobio u glavi koliko ga je pekao, zbog čega mu je zujalo u ušima.

Sredovečni čovek mu je ponovo prišao i povukao ga da ustane: „Brate, ajde, dele ručak. Dođi da probaš japanski pirinač!“

Čika Arhat ustade i krenu za njim.

S kamiona su spustili nekoliko kaca snežnobelog pirinča zajedno s korpom belih keramičkih činija s plavim cvetovima. Pored kaca je stajao jedan žgoljavi Kinez s kutlačom od mesinga u ruci, a kraj korpe neki debeli s gomilom činija. Kako bi ko prišao, pružio bi mu činiju u koju je onaj žgolja istovremeno stavljao pirinač. Radnici su stajali pored kamiona i halapljivo, poput gladnih vukova, jeli, onako bez štapića, grabeći rukama – i to svi bez izuzetka.

Držeći šibu u ruci, nadzornik ponovo priđe, i dalje sa zagonetnim osmehom na licu. Plameni jezičak u čika Arhatovoj glavi sad se razbuktao osetlivši vrlo jasno sećanje na moru što ga je zadesila tog prepodneva i koju je pokušavao

da odagna. Naoružani japanski i kineski vojnici takođe su se okupili oko jednog kazana da ručaju. Jedan vučjak šiljatih ušiju i duge njuške sedeo je iza kazana i isplaženog jezika posmatrao radnike.

Čika Arhat izbroja desetak Japanaca i desetak kolaboracionističkih vojnika koji su stajali pored kazana i jeli. Tu mu se rodi ideja da beži. Bekstvo! Trebalo je samo da se probije do polja sirka i ovi prokletnici neće moći da ga uhvate. Tabani mu postadoše vreli i znojavi. Otkad mu se u glavi rodila misao o bekstvu, uhvatio ga je neki nemir i on se sav uzvrpoljio. Ali, šta se to u stvari krije iza nadzornikovog zagonetnog osmeha? Čim bi video to nasmešeno lice, u čika Arhatovoj glavi stvorila bi se zbrka.

Radnici se još nisu pošteno ni najeli a debeli Kinez kupi činije. Svi su, oblizujući se, željno piljili u zrna pirinča prilepljena o zidove kace, ali se nisu usuđivali ni da mrdnu. Na severnoj obali reke prodorno je zanjakala neka mazga. Čika Arhat ju je prepoznao – bila je to naša crna mazga. Sva stoka bila je vezana za kamene valjke na tek napravljenoj čistini i lenjo grickala zgnječene stabljike i lišće sirka.

Tog popodneva, neki mladić od dvadesetak godina se, videvši da nadzornik ne gleda, zaletio ka polju sirka, ali ga je stigao metak. Nepokretno je ležao na rubu polja.

Kad je sunce počelo da zamiče na zapadu, braon kamion je ponovo došao. Čika Arhat je pojeo onu kutlaču pirinča. Njegova creva, naviknuta na sirak, uporno su odbijala plesnivi beli pirinač, ali se ipak nekako prisilio da savlada otpor u grlu i da ga pojede. Misao o bekstvu bila je sve snažnija. Žudeo je da u selu udaljenom dvadesetak lija odatle vidi svoje dvorište u kome je opojni miris rakije štipao nozdrve. Kad su Japanci došli, svi momci koji su im pomagali u pečenju rakije razbežali su se, pa je nekada vreli veliki kazan sada